

Denkers over eenwording
prof.dr. Ben Hoetjes

DENKERS OVER EENWORDING
van heinde en verre – Gandhi en Europa

prof.dr. Ben Hoetjes

Den Haag. Europa raakt in de publieke beeldvorming in Nederland duidelijk op de achtergrond. Andere zaken – het nieuwe zorgstelsel, de pensioenen, de misdaad, het internationale terrorisme, mensenrechtenschendingen, natuurrampen – hebben allang de voorpagina's overgenomen. Voor Europa-aanhangers zoals ondergetekende is dit een tijd van overdenking. Waar ging Europa ook alweer over - wat is de kern van de Europese eenwording? Hoe kan de betekenis van de Europese samenwerking voor de problemen van deze tijd duidelijker over het voetlicht worden gebracht? Is 'Europa' in de afgelopen tijd overbelicht of juist onderbelicht?

Gemeenschappelijk doel

In dit nummer van De Europese Gemeente, en in de twee volgende, treft de lezer bijdragen aan met een misschien wat ongebruikelijke invalshoek, namelijk de politieke filosofie. Natuurlijk zijn onze lezers, betrokken bij decentrale overheden, mensen van de bestuurlijke praktijk, die graag actuele ontwikkelingen en praktisch-relevante zaken behandeld willen zien. Toch is dit ook een moment, waarop wij er goed aan doen even afstand te nemen en ons af te vragen: dit Europa, dat nu aan de grenzen van zijn legitimiteit lijkt te geraken, moet toch een kern hebben, een drijvende kracht, wil het levensvatbaar blijven. Is de EU een gezelschap, waar ieder lid de vraag vooropstelt, dat hij er minstens evenveel geld uithaalt als dat hij erin stopt? Als dat zo is, kunnen we beter meteen ophouden. Een club, of dat nu een tennisclub is of de EU, die zich alleen maar met 'het contributievraagstuk' bezighoudt, mist iedere aantrekkingskracht en zal alleen maar hebbelijke leden aantrekken, die onherroepelijk teleurgesteld zullen raken. Er moet méér zijn, namelijk enige solidariteit tussen de leden – de bereidheid om niet altijd te winnen, maar ook eens iets in te leveren – ter wille van een gemeenschappelijk doel. Een gemeenschappelijk doel betekent: een doel dat je zonder dit groepsverband, de EU, nooit ofte nimmer kunt bereiken. Bovendien moet het een doel zijn, dat mensen enthousiast kan maken – dat wil zeggen 'waarden' zoals vrijheid, democratie, eenwording, rechtvaardigheid, geluk, een betere samenleving. Misschien is de zwakte van de EU in de afgelopen vijftig jaar wel geweest, dat het succes vooral is afgemeten aan de economische prestaties – groei, welvaart – en dat zelfs voor dié prestaties de waardering vooral is opgeëist door de nationale overheden. De 'waarden' waarmee de nationale politici de verkiezingen ingaan om de kiezers aan te trekken – onze rijkdom, onze veiligheid etc. – hebben stelselmatig de betekenis van de Europese samenwerking onderbelicht. Daardoor heeft de EU een morele en politieke aantrekkingskracht gekregen, vergelijkbaar met die van een bank of een juridisch adviesbureau, namelijk nul.

Eenwording

De vraag is dus: hoe kunnen wij Europa zijn juiste waarde (terug-)geven? Wat zijn eigenlijk de centrale waarden en doeleinden van de Europese samenwerking? Het algemene antwoord op deze vraag is: eenwording, maar niet iedere vorm van eenwording en ook niet tegen iedere prijs. Over eenwording in politiek en samenleving als 'waarde' is nagedacht, wereldwijd, want dit streven is niet exclusief Europees. Op wereldschaal, en buiten Europa, kunnen wij paus Johannes Paulus II en Mahatma Gandhi als voorbeeld nemen van 'denkers over eenwording'. Hun ideeën hebben wereldwijd grote betekenis gehad.

Gandhi, over wie het hiernavolgende artikel gaat, wist miljoenen te inspireren met zijn ideeën over menselijke waardigheid, emancipatie, vreedzaam werken in politiek en samenleving, en over eenwording in zijn werelddeel (Zuid-Azië) en de wereld als geheel. Ook in Europa en in Nederland waren er in vooruitstrevende kringen – idealistische socialistische, zoekers naar vrede, de Derde Weg – in de periode rond de tweede wereldoorlog velen, die zich door hem geïnspireerd voelden.

Daarbij liep Gandhi overigens ook duidelijk tegen zijn eigen beperkingen op. Zijn gedachten en politieke werkwijze hadden een zeer hoge morele pretentie, en werkten alleen wanneer deze pretenties aansloegen bij een achterban – bijvoorbeeld de Indiase textielindustrie, die grote belangen had bij het bestrijden van de Britse invloed – of bij een tegenstander – de Britten, die zeer gevoelig bleken voor morele argumenten. Toen Gandhi's ideeën werden uitgetoetst op de Portugezen, bijvoorbeeld (bij de verovering van Goa), leidde dat tot niets, en ook in de discussie met de Indiase moslims over de toekomst van India na het vertrek van de Britten werkte Gandhi's morele eenwordings- en vredesideaal niet.

Politiek idealisme

In het hedendaagse Europa zien wij dat eigenlijk ook: het idealisme van de Europese eenwording slaat soms wel aan – bijvoorbeeld bij aspirant-leden, bij belanghebbende groepen/bedrijven -, maar loopt soms ook stuk op

onverschilligheid of groepsbelang. Een moreel ideaal in de politiek werkt niet in een vacuum, maar moet aansluiting vinden bij 'dragers' – groepen, die het kunnen inzetten voor het bestrijden van hun grieven en voor het verbeteren van hun toekomst. Ook bij politiek idealisme moet men een scherp oog hebben voor de (al of niet welbegrepen) belangen van mensen, groepen en landen.

Mahatma Gandhi heeft niettemin een enorme rol gespeeld in de emancipatie, maar ook de samenwerking en eenwording, van groepen, naties, culturen etc. in Zuid-Azië. Zijn grondgedachten zijn echter wereldwijd relevant, en dus ook voor Europa. Menselijke waardigheid te verzoenen met eenwording – dat was een van zijn hoofdstellingen. Onderstaand artikel vertelt hierover meer. De auteur is lid van de European Public Management Research Group aan de Haagse Hogeschool en verbleef na haar studie European Studies geruime tijd in India. Haar terugkeer in Nederland, en de huidige anti-eenwordingsstemming, inspireerde haar tot dit artikel.